

Muzica Gorjului de altădată
Cu privire la cercetările de folclor întreprinse și valorificate de Constantin Brăiloiu

MARIANA KAHANE

Muzica Gorjului de altădată

*Cu privire la cercetările de folclor întreprinse
și valorificate de Constantin Brăiloiu*

Ediție îngrijită de Lavinia Gheorghe

Proiect finanțat în urma câștigării concursului *Antreprenor la UNMB*
Fondul de dezvoltare instituțională: CNFIS-FDI-2022-0438
Universitatea Națională de Muzică București
Domeniul vizat: 4. Susținerea activităților societăților antreprenoriale studențești (SAS)
din cadrul universităților
Titlul proiectului: *Leadership în muzică. Sesiuni de mentorat și concurs de proiecte antreprenoriale*
Perioada de desfășurare: 15 aprilie – 15 decembrie 2022
Partener: Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”

Grafică note muzicale: Andreea Mitu, Lavinia Gheorghe
Redactor: Ana Diaconu
Layout copertă și tehoredactare: Andreea Mitu
Copertă: Transcriere muzicală – *Bocet pentru Constantin Brăiloiu și Henri H. Stahl*
(Culegător: Constantin Brăiloiu, 1933; transcriitoare: Mariana Kahane, 1996)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

KAHANE, MARIANA

Muzica Gorjului de altădată: cu privire la cercetările de folclor întreprinse și valorificate de Constantin Brăiloiu / Mariana Kahane; ed. îngrijită de Lavinia Gheorghe.
București: Editura Universității Naționale de Muzică București, 2022

Conține bibliografie

ISBN 978-606-659-134-8

ISMN 979-0-707661-29-1

I. Gheorghe, Lavinia (ed.)

78

© 2022 Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”. Toate drepturile rezervate.
Responsabilitatea privind copyrightul și conținutul materialului inclus în acest volum revine exclusiv îngrijitorului de ediție.

Editura UNMB
Str. Știrbei Vodă nr. 33, 010102 București, România
Tel.: +40 21 314 26 10 / int. 201
E-mail: edituraunmb@unmb.ro
www.unmb.ro | www.edituraunmb.ro

CUPRINS

Cuvânt înainte (Lavinia Gheorghe).....	VII
Prefață (Costin Moisil).....	XI
Cu privire la cercetările de folclor din Gorj întreprinse și valorificate de Constantin Brăiloiu	1
Observații asupra colecției anexate la lucrare.....	9
Cântecele rituale funebre (1-8).....	11
<i>CÂNTECUL ZORILOR</i> (1-5).....	11
<i>CÂNTECUL BRADULUI</i> (6-8).....	14
Bocetele (9-11).....	27
Colinda („la fereastră”) (12).....	36
Ritualul de primăvară: <i>Hăulitul</i> (13).....	40
Ritualul de Sfântul Toader: <i>Homanul</i> (14, 15).....	42
<i>Descântec pentru varză</i> („a viermilor”) (16).....	45
Ritualul de secetă: <i>Paparuda</i> (17).....	48
Ritualul de Paște: <i>Toconecele</i> (18, 19).....	50
Doina (20, 21).....	52
DOINA VOCALĂ (20).....	52
DOINA INSTRUMENTALĂ (21).....	56
Balada (22 A, B).....	59
Cântecul de joc (23).....	66
Jocul <i>Resteul</i> (24).....	69
Transcrieri muzicale.....	71
Transcrieri literare.....	103
Anexe. Exemple referitoare la structura pieselor	143
ANEXA 1: SCĂRI	144
ANEXA 2: AMBITUS	148
ANEXA 3: „CADENȚE” FINALE, INTERIOARE, CEZURI.....	150

ANEXA 4: FORMULE MELODICE	155
ANEXA 5: FORMA ARHITECTONICĂ	158
ANEXA 6: RITM	160
Note la colecție și abrevieri	169
Lista exemplelor din colecție	171
Audiții disponibile online	173
Bibliografie	175

CUVÂNT ÎNAINTE

Despre Constantin Brăiloiu s-a scris mult în cursul ultimilor aproape 65 de ani de la dispariția sa, și poate că nimic din ce aș putea aminti aici despre el nu ar fi necunoscut cititorului curios de volumul de față. Sintetizând însă activitatea lui de etnomuzicolog, teoriile și studiile sale cu privire la ritmul, forma, scările sonore sau versul popular românesc cântat sunt și astăzi de referință pentru înțelegerea muzicii tradiționale. Numele și activitatea sa au fost onorate de-a lungul anilor prin diverse manifestări, conferințe, publicații, iar diferite instituții – cum ar fi Institutul de Etnografie și Folclor din București sau Școala Doctorală a Universității Naționale de Muzică București – îi poartă astăzi numele. Pe lângă toate acestea, o formă importantă de omagiere a reprezentat-o activitatea cercetătorilor de la Institutul de Folclor¹ care, de-a lungul mai multor decenii, s-au întors pe drumurile deschise de Brăiloiu și i-au continuat cercetările. Amintesc doar câteva nume: Emilia Comișel, Tiberiu Alexandru, Paula Carp, Mariana Kahane, și lista poate continua cu multe altele, dar îmi voi scuza omiterea lor aici, din rațiuni de spațiu, nicidecum din considerente meritore. Culegerile lor s-au alăturat celor aparținând etnomuzicologului în arhiva institutului, astăzi Arhiva Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”. A fost cazul manuscriselor Mariane Kahane, grupate într-un fond bogat, a cărui sistematizare am realizat-o în decursul ultimilor doi ani, prin prisma cercetării mele doctorale. Procesul a necesitat un timp îndelungat și, cu toate că acțiunea în sine a părut uneori monotona, rezultatul final a fost extrem de satisfăcător. Documentele se află acum catalogate și grupate tematic în arhiva institutului.

Născută în 1922, la Tecuci, Mariana Kahane a dezvoltat o carieră etnomuzicologică prolifică, întocmind cercetări diverse – despre cântecul liric, doină, repertoriul de clacă și șezătoare, repertoriul funebru etc. – pe cont propriu sau în echipele

¹ Titulatură deținută de instituție până în 1963.

monografice interdisciplinare ale institutului, în mai multe regiuni din țară. Culegerile sale în Gorj au continuat cercetările lui Brăiloiu în aceeași regiune și au constituit baza mai multor comunicări, studii și volume de mare însemnătate. S-a stins din viață în 2008, lăsând în urmă o moștenire culturală imensă pentru folcloristica și etnomuzicologia românească.

Reprezentând, cele mai multe dintre ele, lucrări de plan ale Institutului de Folclor (în care a activat ca cercetătoare chiar de la înființarea lui, în 1949, și până în 1981), multe dintre manuscrisele rămase de la Mariana Kahane sunt încă nepublicate. Materialele pe care le-am inclus în cartea de față reprezintă, probabil, o cercetare personală a etnomuzicologei, ele fiind redactate într-o perioadă în care nu mai era angajată a institutului (1997). Le-am găsit într-o formă cvasi-completă în fondul arhivistic, astfel că manipularea documentelor a presupus sortarea paginilor, ordonarea lor și, pe alocuri, completarea sau potrivirea filelor rătăcite în locurile corespunzătoare. Riscurile prelucrării unor astfel de documente vechi s-au arătat la tot pasul și a fost necesară o atenție sporită pentru ca foile fragile să nu se rupă. Cea mai mare dificultate au creat-o transcrierile muzicale, realizate de Kahane sinoptic, după metoda lui Constantin Brăiloiu. Pentru redarea strofelor melodice în linie orizontală, autoarea a recurs la lipirea unor pagini în plus care, de foarte multe ori, s-au desprins de la locul respectiv. Poate că ar fi existat alte soluții profesioniste de prelucrare a respectivelor pagini, dar îmi asum asamblarea și redarea lor în carte într-o manieră care sper să se apropie de viziunea Mariane Kahane și care, cred eu, va ușura parcurgerea și analiza lor.

Volumul de față s-a numit inițial *Cu privire la cercetările de folclor din Gorj întreprinse și valorificate de Constantin Brăiloiu*². Am decis însă că un titlu mult mai potrivit ar fi *Muzica Gorjului de altădată*, dată fiind panorama muzicală gorjeană de la începutul veacului trecut ce reiese din paginile sale. Cu toate că nu l-a cunoscut personal pe Constantin Brăiloiu, Kahane și-a exprimat de multe ori în scris admirația față de acesta, rezultată nu doar din condeiul textului, ci și din metodele de transcriere și analiză pe care le-a aplicat inclusiv exemplurilor muzicale de față.

Manuscrisul original a rezultat, așa cum autoarea însăși afirmă în începutul cărții, în urma unei comunicări susținute la Simpozionul „Constantin Brăiloiu”, care a avut loc în Târgu Jiu, în 1992, unde Mariana Kahane a prezentat o versiune a primului capitol din carte. A fost structurat inițial în două părți, menite a fi publicate pe rând: prima cuprinzând o introducere (comunicarea susținută în cadrul conferinței din Gorj), o notă asupra ediției și, în final, 24 de transcrieri muzicale și literare, realizate de Kahane

² Mariana Kahane, *Cu privire la cercetările de folclor din Gorj întreprinse și valorificate de Constantin Brăiloiu*, AIEF-ms-275-I, 1997.

însăși, iar a doua înglobând analize sistematice ale exemplurilor muzicale și o versiune în plus a transcrierii baladei (nr. 22 B), rezultând astfel 25 de transcrieri. Am considerat că separarea celor două volume ar fi cauzat dificultăți în consultarea materialelor și în înțelegerea unitară a tematicii, așadar am decis că cea mai potrivită soluție ar fi gruparea celor două părți într-o singură carte. Sigur că acest lucru a presupus o nouă configurație a textului, în care am intervenit, în bună măsură, la nivel structural, grupându-l diferit. Am omis anumite informații care s-ar fi repetat la îmbinarea celor două părți, iar pe alocuri am adus mici completări unde am considerat că cititorul ar avea nevoie, dar acest lucru s-a întâmplat în extrem de puține cazuri.

Pentru valoarea lor documentară, am preferat să păstrez – acolo unde s-a putut – transcrierile originale, pe care le-am atașat în format scris (9-24), pentru ca cititorul să remarce scrierea lor extrem de amănunțită, dar și pentru a nu risca omiterea vreunui detaliu. Redarea lor sinoptică, pe care, după cum am menționat deja, am ținut să o păstrez întocmai ca în manuscris, fără să separ între ele paginile, a îngreunat procesul de tehnoredactare și tipărire a cărții. În cele din urmă, soluția cea mai favorabilă pentru transcrierile care nu au putut fi încadrate în interiorul cărții s-a dovedit a fi folosirea paginilor împăturate (cazul transcrierilor muzicale nr. 9, 10, 11, 20, 22 A și 22 B, care se vor regăsi în paginile speciale de la finalul cărții). Transcrierile de la 1 la 8 au fost preluate de Kahane din volumul *Cântecul zorilor și bradului*³, cum apare specificat în manuscrisul original⁴, fără a le mai anexa însă în locurile corespunzătoare. Cu toate că, pentru unitatea volumului și pentru mai buna înțelegere a textului muzical, ar fi fost ideal să anexez manuscrisele lor, nu am putut face acest lucru, întrucât nu apar nicăieri în Arhiva Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, în redare sinoptică. În consecință, primele opt transcrieri, reprezentând *Cântecul Zorilor și Bradul*, au fost copiate din volumul menționat, cu ajutorul unui program special de scriere a partiturilor. Le-am găsit însă, în arhiva menționată, în transcriere obișnuită, realizate tot de Kahane cu mult timp înainte de apariția tipologiei – astfel indică anii din documente – și am preferat să le includ și pe acestea în volum. Voi justifica decizia nu doar prin importanța unui document-manuscris, ci și prin dinamica transcrierilor, pe care cititorul o va observa cu ușurință comparând cele două versiuni.

O altă dificultate a reprezentat-o copierea textelor literare, transcrise de Kahane fonetic. De multe ori, procesul a depășit competențele mele de cunoaștere a programelor digitale, dar am căutat să găsesc mereu soluții prin care să redau textul similar

³ Mariana Kahane, Lucilia Georgescu-Stănculeanu, *Cântecul zorilor și bradului. Tipologie muzicală*, Editura Muzicală, București, 1988.

⁴ Kahane, *Cu privire la cercetările de folclor din Gorj*, p. 17.

celui din manuscrisul original. Din motive obiective, am renunțat la manuscrisele a două transcrieri literare semnate de Constantin Brăiloiu, pe care autoarea ar fi dorit să le includă în carte ca facsimile⁵, dar pe care nu le-a anexat în manuscrisul original. Ele apar în volumul de față copiate după formatul dactilografiat.

Paginile cu anexe au fost redactate în diverse programe digitale, care au facilitat copierea lor exactă.

În final am alcătuit o listă cu audiții la care autoarea se referă pe parcursul cărții și care se pot asculta online, pentru ca cititorul să se familiarizeze, chiar dacă într-o mică măsură, cu ambianța sonoră tradițională a Gorjului. Le-am marcat în text sau în lista finală a exemplurilor din colecție cu semnul: .

*

Mulțumirile mele se îndreaptă către Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, care mi-a îngăduit consultarea și publicarea documentelor din arhiva sa, Universității Naționale de Muzică București, care a susținut și încurajat cu toate mijloacele acest proiect, și redactorilor Editurii UNMB, alături de care am căutat și găsit mereu cele mai bune soluții pentru ca volumul să ia o formă care, sperăm noi, ar fi primit avizul Marianei Kahane. Le mulțumesc profesorilor mei, Valentina Sandu-Dediu și Costin Moisil, și colegii mele, Mihaela Nubert-Chețan, care m-au ajutat în acest demers cu sfaturi, corecturi, încurajări. Le mulțumesc colegilor Vlad Ghinea și Andreea Mitu, fără al căror ajutor oferit pentru scanarea, respectiv copierea și editarea transcrierilor muzicale, nu aș fi putut finaliza proiectul într-un timp atât de scurt. Le mulțumesc apropiaților care m-au încurajat să particip la concursul de proiecte studențești, organizat de UNMB, datorită căruia cartea de față a putut fi tipărită. Îi asigur pe toți de toată prețuirea și recunoștința mea.

Lavinia Gheorghe

⁵ Kahane, *Cu privire la cercetările de folclor din Gorj*, p. 45, 53.

PREFAȚĂ

Cartea pe care o țineți în mână este o antologie de muzică țărănească românească cum nu sunt multe altele. Voi încerca să arăt mai jos de ce cred că ea este utilă nu doar etnomuzicologilor, ci și studenților sau absolvenților de conservator care n-au rămas cu prea multe amintiri de la cursurile de folclor din facultate.

Mariana Kahane a selectat pentru această carte 25 de piese gorjenești culese în perioada interbelică de Constantin Brăiloiu și colaboratorii săi. Criteriile de selecție par a fi atât calitatea muzicală, cât și importanța etnologică și muzicologică. Unele piese figurează pe antologiile realizate după Cel de-al Doilea Război Mondial, pe discuri de vinil și CD-uri, de Tiberiu Alexandru (piesa nr. 9), Speranța Rădulescu și Laurent Aubert (13), Emilia Comișel, Mariana Kahane și Marian Lupașcu (15, 16, 19) și Brăiloiu însuși (23)¹. De asemenea, o parte dintre ele sunt folosite drept exemplu în mai multe scrieri științifice despre sisteme modale, rituri funebre etc. de Brăiloiu și de Kahane.

Piesele aparțin unui număr mare de genuri: bocete, colinde, doine, balade, muzică de joc ș.a., oferind cititorului o imagine de ansamblu asupra muzicii din Gorj (și chiar asupra muzicii țărănești românești în general). Pe de altă parte, autoarea a ales piese cu o puternică amprentă identitară, care nu se întâlnesc sau se întâlnesc rar în alte părți ale țării și despre care se presupune că ar proveni dintr-un strat muzical mai vechi.

Autoarea oferă, pentru fiecare piesă, o transcriere muzicală și una literară și o analiză amănunțită. Marea diversitate a genurilor îi permite cititorului să urmărească variatele moduri în care a procedat Mariana Kahane – o excelentă transcriitoare! – în notarea melodiilor: de pildă, pentru chestiunile ritmice, în cazul doinei în ritm

¹ *Antologia muzicii populare românești* (Electrecord, EPD 1015, 1961); *Roumanie : Musique de villages. Olténie* (AIMP 9, VDE-GALLO 537, 1988); *Rădăcini* (Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, 1999); *Collection universelle de musique populaire* (AIMP 86, VDE-GALLO 1262, 2009; apărută inițial pe disc 78 rpm, nr. 4, 1955).

parlando rubato, al colindei în giusto silabic sau al resteului în ritm aksak; sau când a ales ca finala să fie *re, mi* sau *sol*, în concordanță cu sistemul de notare relativă dezvoltat de Paula Carp²; cum a aranjat rândurile melodice în cazul doinei sau al baladei cu formă arhitectonică liberă spre deosebire de cazul genurilor cu formă fixă, unde transcrierea sinoptică evidențiază variațiile.

De un real folos este faptul că o parte dintre piesele analizate pot fi ascultate online (vezi ultimele cinci piese din lista audițiilor de la pagina 173, realizată de editoarea volumului, Lavinia Gheorghe). Mai mult, pentru restul pieselor se găsesc pe internet alte înregistrări asemănătoare, majoritatea în Fondul Brăiloiu al Muzeului de Etnografie din Geneva (unele dintre ele culese chiar de la țărani amintiți de Mariana Kahane în capitolul introductiv): *Zorile de afară* din Rasovița și Cornești; *Zorile din casă*, cântate de Maria Arbagic; *Cântecul bradului* din Cornești; doine și jocuri cântate din cimpoi de Vasile Pârvulescu; doine și cântece-sârbă cântate vocal de țărani și vocal-instrumental de mai multe tarafuri, inclusiv cele ale lui Nicolae Zlătaru, Maria Lătărețu și Ioana Piper. Așadar, pe de o parte, cititorul poate corela transcrierea unei piese cu sonoritatea alteia similare și obține astfel o imagine mai apropiată de realitate decât ar fi oferit-o simpla transcriere. Pe de altă parte, poate porni de la înregistrarea audio și urmări apoi modul în care aceasta – sau una similară – a fost transcrisă și analizată. Altfel spus, volumul ar putea fi folosit ca un fel de „caiet auxiliar” sau „de lucrări practice” pentru cursul de folclor, pentru a deprinde două importante metode „de birou” ale etnomuzicologiei, transcrierea și analiza³.

² Paula Carp, „Notarea relativă a melodiilor populare pe baza integrării lor într-un sistem organic”, *Revista de folclor* 1-2, 5 (1960), p. 7-24; Mariana Kahane, „Baza prepentatonică a melodicii din Oltenia subcarpatică”, *Revista de etnografie și folclor* 4-5, 9 (1964), p. 387-411.

³ Pentru a evita confuziile, cred că este potrivit să adaug că lucrările de etnomuzicologie ale ultimelor decenii nu au ca țel realizarea de transcrieri și analize cât mai precise, ci se slujesc de acestea – mai detaliate sau mai sumare, după caz – pentru a înțelege muzica studiată și ca argumente în discursul științific. De asemenea, o grijă prea mare pentru precizia matematică poate duce la îndepărtarea atenției de la imaginea de ansamblu; este motivul pentru care, în opinia mea, Mariana Kahane se grăbește să identifice prezența ritmului aksak alături de ritmul giusto silabic în anumite cântări vocale (vezi și discuția despre transcriere și notația modelizantă în Speranța Rădulescu, „Un reper durabil: Constantin Brăiloiu (1893-1958)”, în *Memorie activă. Omagiu lui Constantin Brăiloiu*, ed. Laurent Aubert, trad. de Speranța Rădulescu, Martor, București, 2011, p. 23-30). În fine, pe lângă cursurile îndătinate de folclor – cele ale lui Tiberiu Alexandru, Emilia Comișel, Ioan R. Nicola et al. sau Gheorghe Oprea – și „caietul auxiliar” de care vorbim acum, un tânăr interesat de muzicile țărănești din România ar trebui să aibă ca „lecturi suplimentare” volume moderne de etnomuzicologie (în limba română, de exemplu Jacques Bouët, Bernard Lortat-Jacob, Speranța Rădulescu, *Din răspuțeri. Glasuri și cetera din Țara Oașului*, trad. de Speranța Rădulescu, București, Institutul Cultural Român, 2006 și Filippo Bonini Baraldi, *Romi, muzică și empatie*, trad. de Ioana Mîruna Voiculescu, Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 2017).

Capitolele în care Mariana Kahane discută piesele transcrise, grupate pe genuri, nu conțin doar analize muzicale. Autoarea presară informații importante privind credințele despre lume ale țăranilor din Gorj, poetica textelor, variația și improvizația, sistemele teoretizate de Brăiloiu (ritmice, pentatonic și de versificație) și conexiunile dintre piese aparținând unor genuri diferite, informații etnografice, probleme de metodă în cercetarea de teren. Micile excursuri ale autoarei sunt prilejuri pentru cititor pentru a înțelege mai bine atât muzica țărănească românească, cât și metodele de lucru.

*

Volumul este totodată un omagiu adus de Mariana Kahane lui Constantin Brăiloiu, cel pe care folcloriștii români – și, mai ales, cei de la Institutul de Folclor – l-au considerat mereu întemeietorul disciplinei și modelul de cercetător. Mariana Kahane nu l-a cunoscut direct pe Brăiloiu, ci doar din operele sale și din povestirile Paulei Carp și ale celorlalți folcloriști care lucraseră alături de el, unii încă din studenție. Kahane mărturisea că cercetările sale erau tributare celor ale lui Brăiloiu și nu se sfa să o afirme: „sunt discipolul său. Prin propria-mi opțiune.”⁴

La rândul ei, Lavinia Gheorghe nu a cunoscut-o pe Mariana Kahane. Aplecându-se asupra cercetărilor sale, sistematizându-i manuscrisele păstrate în arhiva Institutului, îngrijind cu minuție și competență volumul de față, Lavinia Gheorghe aduce un omagiu nu mai puțin emoționant. Îndrăznesc să văd un fir roșu de-a lungul unui secol de existență a Arhivei de Folklore, de la Constantin Brăiloiu, trecând prin Mariana Kahane, până la Lavinia Gheorghe și dincolo de ea. Un fir care, chiar dacă s-ar rupe la un moment dat, se poate reînnoda peste o generație. Un fir definit nu doar de admirația pentru țăranul român și de prețuirea creațiilor sale, ci și de munca stăruitoare, de atenția pentru detaliu, de exprimarea limpede a gândurilor, de altruism, umor și încredere în etnomuzicologia prezentului.

Costin Moisil

⁴ Mariana Kahane, „Câteva cercetări pe drumuri deschise de Constantin Brăiloiu”, în *Centenar Constantin Brăiloiu*, ed. Vasile Tomescu și Michaela Roșu, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, București, 1994, p. 111.

CU PRIVIRE LA CERCETĂRILE DE FOLCLOR DIN GORJ ÎNTEPRINSE ȘI VALORIFICATE DE CONSTANTIN BRĂILOIU¹

Cercetările efectuate de Constantin Brăiloiu în Gorj se oglindesc, în primul rând, în Arhiva de Folklore a Societății Compozitorilor Români, pe care a creat-o (astăzi Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”), și în scrierile sale. Aspecte importante au fost evocate și în scrieri ale altora. Este meritul Emiliei Comișel că lucrările Profesorului, publicate în țară sau în străinătate, au devenit accesibile publicului larg românesc, prin publicarea bilingvă (de regulă) a întregii sale opere, în seria *Opere* (vol. 1 – 1967, vol. 2 – 1969, vol. 3 – 1974, vol. 4 – 1979, vol. 5 – 1981, vol. 6 – 1998), la Editura Muzicală, București².

Cercetările lui Brăiloiu în Gorj au început în vara anului 1930, cu prilejul primei campanii monografice din Runcu, întreprinsă în colaborare cu școala sociologică de sub conducerea profesorului Dimitrie Gusti. Satul fusese ales de Henri H. Stahl și Ion Ciolan, cu obiectiv sociologic, îndemnați fiind și de cartea lui Alexandru Ștefulescu, *Gorjul istoric și pitoresc*³. Sceptic la început, repetând în derâdere calificativele „pitoresc și istoric”, Brăiloiu a fost curând cucerit de valoarea folclorului local, pe care l-a găsit „extrem de bogat, deosebit de curat încă, în stilul lui local, gorjenesc, atât la nivelul «țărănesc», cu ale lui minunate «cântece pe lung», cât și lăutăresc”⁴. Stahl subliniază: „Totuși, până la urmă, Runcul s-a dovedit a fi atât «istoric» cât și «pitoresc»”⁵.

¹ Capitolul acesta a fost, în forma inițială, o comunicare pe care am prezentat-o la Târgu Jiu, cu prilejul primei ediții a Simpozionului „Constantin Brăiloiu” (8-9 decembrie 1992), închinat centenarului nașterii sale. Comunicarea nu a fost publicată. Reluând-o, am făcut unele modificări și am amplificat-o.

² Între timp au fost tipărite și volumele *Opere*, vol. 7, *Corespondență. Partea I (1907-1939)*, ed. Emilia Comișel și Irina Dragnea, Editura Muzicală, București, 2008 și *Opere*, vol. 8, *Corespondență. Partea a II-a (1939-1958)*, ed. Emilia Comișel și Irina Dragnea, Editura Muzicală, București, 2009 (n. ed.).

³ Alexandru Ștefulescu, *Gorjul istoric și pitoresc*, Tipografia N.D. Miloșescu, Târgu Jiu, 1904.

⁴ Henri H. Stahl, *Amintiri și gânduri din vechea școală a monografiilor sociologice*, Editura Minerva, București, 1981, p. 153.

⁵ Stahl, p. 153.

Au urmat alte sate gorjenești din care Brăiloiu a cules folclor și numeroase informații, singur sau cu ajutorul lui Henri H. Stahl sau al unor discipoli. Până în 1935 îi remarcăm alături de el pe Harry Brauner și Mihai Pop. În 1935, în fișele și cataloagele arhivei apare și numele Ilarion Cocișiu, din 1936 Tiberiu Alexandru, din 1938 Emilia Comișel, Constantin Bugeanu, în 1939 Gheorghe Ciobanu și Constantin Palade (trecător). Palade și Bugeanu vor avea, apoi, alte preocupări prioritare, în afara folcloristicii propriu-zise. Începând din 1933, ajutorul său pentru transcrieri muzicale (din orice zonă, inclusiv din Gorj) a fost Paula Carp, al cărei nume apare în 1938 și în coloana culegătorilor înscrși în catalogul înregistrărilor din Gorj.

Culegerile s-au făcut, de obicei, în satele din Gorj, iar uneori în București. Tiberiu Alexandru precizează perioada dintre 3 august 1930 și 2 octombrie 1943 și totalul de 1869 de melodii (1591 înregistrate pe cilindri de fonograf și 278 pe discuri de gramfon)⁶.

După 1943 cercetările în Gorj au fost continuate de elevii lui Brăiloiu și de elevii elevilor, dacă ne referim numai la instituția creată de Profesor.

Localitățile reprezentate prin culegeri sistematice sau ocazionale, întreprinse de Brăiloiu sau de colaboratorii săi, până în 1943 (inclusiv), alcătuiesc o lista lungă (unora li s-a schimbat ulterior denumirea sau apartenența administrativă): Albeni, Alexeni, Andreești, Arcani, Bălava, Bălești, Bărbătești, Bălțișoara, Bârsești, Bârzeiu, Bengești, Bibești, Brădiceni, Boroșteni, Bumbesți, Călești, Căpreni, Cărbunești, Câmpu Fomii, Ceauru, Celei, Cordești, Cornești, Costeni, Curpen, Curțișoara, Dobrița, Fărcășești, Frasin, Frătești, Frâncești, Găvănești, Godinești, Gureni, Isvarna, Lelești, Mătăsari, Mogoșani, Moii, Musculești, Mușețești, Novaci, Ohaba (-Jiu), Olari, Pârâu, Peștișani, Petreștii de Jos, Pocruia, Polata, Preajba (Mare), Racoți, Rasova, Rasovița, Romanesți, Rovinari, Runcu, Săuca, Sâmbotin (Bumbesți), Schela, Scrada, Sohodol, Stănești, Stoina, Stolojani, Stroești, Șipot, Tălpășești, Târgu Jiu, Telești, Timișeni, Tismana, Topești, Turburea, Ungureni, Ursăți, Ursăței, Vai de Ei, Valea Mare, Vădeni, Vladimir, Zăicoiu. Sunt 81 de localități (lista nu este exhaustivă și ilustrează doar sursele înregistrărilor sonore). Pe alocuri s-a revenit pentru culegeri.

Unele sate au dobândit o faimă aparte, datorită materialului folcloric sau interpretelor. Un fiu al câmpofenilor, Dumitru Grigore Petcu, a funcționat un timp ca intendent la Arhiva de Folclor a Societății Compozitorilor Români, devenind și el un suflet al arhivei, plin de inițiativă, reperând gorjeni veniți în București și aducându-i la arhivă pentru culegeri. În locuința sa din Câmpofeni a fost adăpostită o parte din

⁶ Tiberiu Alexandru, *Folcloristică, organologie, muzicologie. Studii*, vol. 1, Editura Muzicală, București, 1978, p. 135.

materialul arhivei, evacuat din București în timpul războiului, din cauza bombardamentelor. Pentru unii cilindri de fonograf el figurează în coloana culegătorilor înscriși în cataloage.

Din Vădeni s-a obținut de la bătrâna mamă a Ecaterinei Teodoroiu un bocet pentru fiica ei, înregistrat pe disc cu mare dificultate, din cauza reticențelor și inadaptabilității femeii, înregistrare pentru reușita căreia Tiberiu Alexandru a desfășurat, după cum mi-a povestit, o întreagă stratagemă cu interpreta. Pentru a o stimula, el i-a spus că în spatele draperiilor din studioul improvizat se află însăși regina, care dorește s-o asculte. Faptul acesta se oglindește în textul bocetului. Pornită greu, dar implicată emoțional din ce în ce mai intens, femeia nu se mai putea opri, și cum semnele culegătorului pentru a o întrerupe spre sfârșitul discului rămăneau fără efect, cercetătorul, în panică, s-a ridicat și venind la ea i-a astupat gura cu palma. Piesa a fost apreciată de H.H. Stahl ca „trufanda folclorică”⁷. Și nu a fost singura trufanda.

Din Tismana provin principalele texte rituale funebre publicate de Brăiloiu în „*Ale mortului*” din Gorj⁸, comoară de mitologie și poetică populară. Textele au produs o impresie atât de puternică, încât au fost traduse ulterior în limbile franceză, engleză și maghiară, reeditate în Franța, Anglia, Ungaria și transpuse muzical de compozitorul belgian Jean Absil⁹. Acolo, în Tismana, s-a realizat în 1932 un chestionar-model cu două femei bătrâne, Floarea I. Tomoniu, de 57 de ani, și Maria I. Nicoliciu, de 67 de ani, privitor la concepția despre viață și moarte, document publicat ulterior¹⁰. Stahl a stenografiat răspunsurile, Brăiloiu a notat particularitățile fonetice inaccesibile stenogramei. Se dădea astfel o replică teoretizărilor abstracte, replică rezultată din „contactul direct cu realitățile satelor noastre”¹¹.

⁷ Stahl, p. 227.

⁸ Constantin Brăiloiu, „«Ale mortului» din Gorj”, *Muzică și poezie* 2, 1936. Republicat în *Publicațiile Arhivei de folklore*, vol. 7, ed. Constantin Brăiloiu, București, 1936.

⁹ Constantin Brăiloiu, „Chants du mort”, *Mesures* 4, 1939, p. 85-93. Republicat în *Poésie et théâtre*, ed. Albert Camus, Charlot, Paris, 1947. Fragment în limba maghiară, „Búcsúztató”, în *A nap lakodalma. Román népballadák*, trad. de István Komjáthy, Debrecen, 1947, p. 55-56. A se vedea și Alexandru, *Folcloristică, organologie, muzicologie. Studii*, p. 136. Versiunile română și franceză, republicate în *Secolul 20* 6-7 (282-283), 1984, p. 105-115. O altă versiune franceză în Maria Holban, *Incantations, Chants de vie et de mort, transposés au roumain par Marie Holban*, M.O. Imprimeria Națională, București, 1937. Versiunea engleză în Constantin Brăiloiu, *Problems of Ethnomusicology*, trad. și ed. A.L. Lloyd, Cambridge University Press, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney, 1984, p. 291-297. A se vedea și Kahane, Georgescu-Stănculeanu, p. 7.

¹⁰ Stahl, p. 247-262.

¹¹ Stahl, p. 246.

Și alte sate gorjenești au excelat prin variante poetice și melodice ale cântecelor rituale funebre¹², prin bocete, prin alte repertorii rituale, piese rare sau necunoscute în alte părți, ca: *Homanul*, *Descântecul pentru varză* împotriva viermilor, *Toconecele* din pragul Paștilor, *Cântecul de secetă*.

Brăiloiu a realizat, între altele, un disc cu două interesante și frumoase colinde cu iz lăutăresc (colindă „de afară” și „din casă”), înregistrate mai înainte pe cilindru de fonograf de Harry Brauner, interpretate vocal-instrumental de un taraf din Romanești și Bârsești format din Alexandru Groza („Păsandru”), de 53 de ani (voce, vioara I), Ion Bîzu („Ciokodan băiatu lu’ z’umăt-de om”), de 28 de ani (voce, vioara a II-a), Florica Bobirci („Floarea lui Noană”), de 40 de ani, din Bârsești (chitară), Ion Neacșu¹³ (contrabas).

Au fost culese și alte repertorii de iarnă: colinde, cântece de stea, *Vicleimul*, *Vasilca*. *Vicleimul* a devenit subiectul unei alte lucrări celebre a lui Brăiloiu, în colaborare cu Stahl¹⁴. Tiberiu Alexandru mi-a relatat că taraful soților Lătărețu prezenta *Vasilca* (🔊) nu cu obișnuitul cap de porc, ci cu o păpușă costumată în mireasă, pe care o legăneau în timpul cântării (păpușa mai apare la *Vasilcă* în unele sate din sudul țării. Am întâlnit-o în județul Ialomița).

Au fost culese și alte piese de teatru popular (între care *Jocul păpușilor*), precum și repertorii de nuntă, repertorii păstoresc, cântece de leagăn, cântece propriu-zise, hăulituri, cântece haiducești, balade. Între acestea din urmă, exemplară este *Corbul și vântul* (*Corboaica și vântul turbat*), înregistrată pe cilindru de fonograf de Constantin Brăiloiu, în 1931, cu Nicolae și Ioana Zlătaru din Runcu, și în 1934, cu Maria Lumânăraru, de 65 de ani, din Preajba Mare, apoi de Harry Brauner, în 1938, cu C. Bobirci, lăutar din Bârsești. Versiunea acestuia din urmă a fost înregistrată pe disc, cu C. Bobirci și taraful din Romanești menționat mai sus. Este o piesă foarte rară, cu ecouri din obiceiuri, cu rădăcini în mitologie și cu implicații istorice pentru care pledează Sabina Ispas printr-o analiză comparativă a acestei balade și a cântecului *Domnul Chipor Crai*¹⁵.

Au fost culese, de asemenea, texte despre Tudor din Vladimir, evocări ale răscoalelor din 1907, precum și creații sau variante locale, între care versuri inspirate din Al Doilea Război Mondial¹⁶.

¹² A se vedea Kahane, Georgescu-Stănculeanu.

¹³ Fără alte date.

¹⁴ Constantin Brăiloiu, Henri H. Stahl, „Vicleiul din Târgu Jiu”, *Sociologie românească* 12, 1 (1936), p. 15. Republicat în *Publicațiile Arhivei de folklore*, vol. 8, ed. Constantin Brăiloiu, București, 1936.

¹⁵ Sabina Ispas, „Domnul Chipor Crai”, *Revista de etnografie și folclor* 5, 37 (1992), p. 439-453.

¹⁶ Alexandru, *Folcloristică, organologie, muzicologie. Studii*, p. 136.

O pondere ieșită din comun o dețin însă, alături de cântecul ritual funebru, doina propriu-zisă (cântecul lung, în terminologia locală), cântecul de joc (horele și sârbele vocale, cu sau fără acompaniament de taraf) și jocurile instrumentale, genuri ale căror structuri muzicale constituie mărci ale specificului gorjenesc și între care, tocmai de aceea, există vase comunicante în profunzime.

O bună parte a acestora provine de la mulți interpreți remarcabili pe care nu-i putem înșira în totalitate. Nu vom omite însă numele Ecaterinei Tivig din Runcu, originară din Bălțișoara, al Mariei Arbagic, din Runcu și ea, originară din Câmpofeni (pe care am regăsit-o în 1966, cu prilejul unei cercetări personale, cu care am lucrat intens și am vorbit îndelung despre Brăiloiu), al lui Dumitru Coiculescu, tot din Câmpofeni, bun interpret al cântecului lung (♩₂) (pe care, de asemenea l-am regăsit în 1966 și cu care am lucrat), al Cristinei Pavel din Găvănești, interpretă excelentă a cântecului lung cu hăulit (♩₃), piesă-unicat, precum și a celebrului *Descântec pentru varză* împotriva viermilor, al Ioanei Cătuță, tot din Găvănești, pentru hăulitul ei antologic, al Mariei Nicolcioiu din Peștișani, bună cunoscătoare a repertoriului ritual funebru, al cimpoierilor Dumitru Vulpe din Valea Mare și Vasile Pârvulescu din Câmpofeni, al minunatei Maria Lătărețu cu taraful soțului ei din Lelești, al celebrei Ioana Piper cu taraful din Arcani, al prestigiosului Dumitru Bobirci („Cotoi”) din Runcu-Răchiți, al strălucitoarei și originalei Ioana Zlătaru cu taraful lui Nicolae Zlătaru din Runcu, pentru care Brăiloiu nu a avut liniște până nu a reușit să înregistreze pe disc o parte din repertoriul lor, înfrângând reticența și rezistența casei de discuri, nefamiliarizată cu stilul folcloric frust, pe care îl percepea ca aspru și vulgar și, impunându-mi să mă opresc, m-am făcut vinovată de multe omisiuni importante.

Culegerea propriu-zisă a început a se împleti cu consemnări statistice prin fișe de frecvență a repertoriului, iar culegerea prin chestionar, cu observație directă.

Se poate afirma că metoda de cercetare și cunoașterea domeniului au progresat datorită în bună măsură și cercetărilor din Gorj.

Exemplare sonore din repertoriul Gorjului fac parte nu numai din fondul de cilindri de fonograf al arhivei, ci și din discurile editate în țară sau în străinătate.

Din repertoriul Ioanei Zlătaru, Brăiloiu a reținut trei cântece de joc pe care le-a armonizat în stilul țititurilor lăutărești și le-a publicat în versiuni pentru voce și pian, în caietul *Șapte cântece populare românești*¹⁷.

Gorjul folcloric este abundent reprezentat în lucrările publicate de Brăiloiu.

¹⁷ Constantin Brăiloiu, *Șapte cântece populare românești*, Editura Muzicală a Societății Compozitorilor Români, București, 1934. A se vedea și Alexandru, *Folcloristică, organologie, muzicologie. Studii*, p. 136.

În *Arhiva de folklore a Societății Compozitorilor Români. Schiță a unei metode de folklore muzical*¹⁸, apar 11 evocări:

- 1) Referire la „ghitara italiană cobzită cu trei strune din șase, a «cântărețelor» din tarafurile gorjene” (p. 36).
- 2) Referire la cântecul ritual funebru din Gorj (p. 37).
- 3) Reproducere-facsimil a fișei de fonogramă provizorie redactată la Runcu la 14.04.1931 pentru *Jocul păpușilor*, cântat din cimpoi de Dumitru D. Vulpe din Valea Mare (p. 40).
- 4) Fișa sintactică (biografia interpretului și a piesei) pentru interpretul și jocul de mai sus, după care urmează un comentariu (p. 48, 49).
- 5) Fișa cimpoiului menționat mai sus, cu schiță, urmată de un larg comentariu în legătură cu metoda (p. 50, 51).
- 6) Reproducerea fișei de frecvență a unui cântec din Runcu, incluzând 25 de nume de interpreți între 9 și 26 de ani (p. 41).
- 7) Reproducerea unei fișe la polul opus al frecvenței, ilustrând o singură interpretă cunoscutoare a unui cântec, Ecaterina Tivig, de 58 de ani. Cele două fișe ilustrează o confruntare de generații (p. 42).
- 8) Reproducerea unei fișe de frecvență la o șezătoare din Runcu (p. 43).
- 9) Citarea unei tinere din Runcu, privind terminologia locală a doinei propriu-zise (p. 46).
- 10) Transcrierea stenogramei convorbirii cu lăutarul Nicolae Zlătaru asupra unei balade, urmată de comentarii (p. 49-51).
- 11) Citare, pentru o fișă de estetică populară, a unui comentariu negativ al mičuței Maria Arbagic, de 9 ani (fica celebrei interprete, cu același nume, din Runcu), asupra stilului cântecului lung practicat și de mama sa: melodiile cântate de ea (cele bătrânești) sunt „urâte, de n-au capăt” și își bate joc de sunetele guturale caracteristice pentru stilul arhaic al regiunii: „Tot îi, îi, ca un măgar” (p. 52).

¹⁸ Constantin Brăiloiu, „Arhiva de folklore a Societății Compozitorilor Români. Schiță a unei metode de folklore muzical/Esquisse d'une méthode de folklore musical (Les Archives de la Société des Compositeurs Roumains)”, în *Opere/Œuvres*, vol. 4, trad. și ed. Emilia Comișel, Editura Muzicală, București, 1979, p. 31-68. Lucrarea a mai apărut în *Boabe de grâu* 4, 2 (1931), p. 204-221. În extras, a fost tradusă în limba franceză, „Essquisse d'une methode de folklore musical (Organisation d'Archives)”, *Revue de Musicologie* 40, 12 (1931), p. 233-267, apoi în limba engleză, „Outline of a Method of Musical Folklore”, *Ethnomusicology* 3, 14 (1970), trad. de Margaret Mooney, ed. Ann Briegleb și Mariana Kahane, p. 389-417, apoi în limba franceză, în Constantin Brăiloiu, *Problèmes d'ethnomusicologie*, ed. Gilbert Rouget, Minkoff Reprint, Geneva, 1973, p. 3-39.